

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ФОРМ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті охарактеризовано вплив різних форм театралізованої діяльності на музичний розвиток молодших школярів. Сутність художньо-пізнавальної функції полягає у розширенні кругозору та збагаченні музично-театрального тезаурусу дітей. Тобто, заняття театралізованою творчістю мають сприяти концентрації особливої уваги та чутливості до вчинків інших людей у житті, розвитку вміння бачити, розуміти мету і значення різноманітних дій людини. Автор доходить висновку, що запропонована кваліфікація форм дозволяє якнайповніше врахувати попередні здобутки музичної практики і відкриває шлях до систематизованого пошуку інновацій у цій галузі.

Ключові слова: театралізована діяльність, театр ляльок, урок музики, гра-драматизація, емоції.

Істотні соціальні, економічні, культурні зміни, що характеризують нині розвиток України, зумовлюють необхідність осучаснення існуючої системи освіти. Попри суттєві зрушення, реалії освітянського життя свідчать про певні його вади, зокрема такі, як надання переваги технократичним способам мислення у навчанні, що призводить до гіпертрофованого раціоналізму світосприйманні дітей, перекося у бік становлення їх прагматичних потреб за рахунок духовних, недооцінка емоційно-естетичних важелів становлення особистості учнів.

Музична освіта, що є складовою загальної, покликана протидіяти цим негативним тенденціям. Сучасні умови розвитку суспільства, зокрема успіх музичного шоу-бізнесу в нашій країні, що сформував не лише "смаки", але й стійке небажання дітей взагалі помічати всю сукупність мистецького багатства, накопиченого людством у ході багатовікової історії, з одного боку, а з іншого – об'єктивна виховна і розвивальна значущість мистецтва, – спричиняють принципово нові вимоги до музичної освіти, необхідність пошуку засобів оновлення початкової її ланки, де закладаються основи музичної культури дітей.

Вітчизняними вченими розглядалися різні аспекти музично-педагогічної проблематики, зокрема, дослідження шляхів формування духовної культури учнів, втілення гуманістичних орієнтирів художнього навчання, реалізації виховного впливу мистецтва на становлення особистості (І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, Г. Меднікова, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.). Проблему формування національної свідомості досліджено у роботах учених (В. Кремень, М. Боришевський, Ю. Руденко, О. Сухомлинська та ін.). Визначення теоретичних і практичних засад початкової освіти знайшли суттєвий відбиток у роботах Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Лобової, О. Савченко, зокрема, пріоритети музичної початкової освіти окреслено в працях Л. Масол, Е. Печерської, В. Рагозіної, Л. Хлебникової та ін. Музичне навчання визначається дослідниками як складний, діалектичний процес розвитку не лише музичних, а й ширше – художньо-творчих здібностей людини. Воно активізує розвиток усього комплексу здібностей, виходячи за межі музичної діяльності, охоплюючи всі сфери психіки людини, оскільки сприйняття музики, спираючись на емоції, переживання, почуття, немов "пропускає" через себе пізнання і оцінювання явищ навколишньої дійсності.

Мета статті – охарактеризувати вплив різних форм театралізованої діяльності на розвиток молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Використання різних форм театралізованої діяльності має допомогти учням оволодіти знаннями в галузі музичного мистецтва, а при педагогічно доцільній організації має стати дійовим чинником формування естетичної культури дітей, набуття різноманітних знань, умінь, навичок. Однією із особливо вагомих функцій музично-театралізованої діяльності для розвитку особистості дитини має бути художньо-пізнавальна, яка повинна спрямувати на розширення кругозору та збагачення музично-театрального тезаурусу дітей. Творча діяльність школярів у сфері театру в силу своєї специфіки має сприяти активізації життєвого досвіду (набути певних уявлень про естетику дійсності, художні явища мистецтва, людські стосунки тощо). Учні у процесі постановок музично-театральних вистав особливо охоче мають репрезентувати уже набуті враження від характерів персонажів, подій, явищ тощо. Тобто, заняття театралізованою творчістю мають сприяти концентрації особливої уваги та чутливості до вчинків інших людей у житті, розвитку вміння бачити, розуміти мету і значення різноманітних дій людини. Уявлення дитини про багатоманітність засобів виразності внутрішнього духовного світу мають стати повнішими, чим змістовнішими є виконувана на сцені п'єса, багатшими і яскравішими характерами дійових осіб. Починаючи краще розуміти вчинки людей, більш тонко вловлювати внутрішній смисл людської мови, різноманітність її інтонаційних відтінків, дитина більш точно має оцінити і свої власні вчинки. Залучення дітей до музично-театральної творчості має сприяти не лише розширенню їхнього загального кругозору, а і художнього, зокрема, музично-театрального тезаурусу. Участь молодших школярів у творчому процесі постановки музичної театралізації має забезпечити досягнення ними специфічної

сутності музичного театру, яка полягає у інтегрованому взаємопоєднанні різних за своєю природою мистецьких елементів: музики, театру, хореографії, живопису.

Діяльність у галузі театрального музикування має уможливити усвідомлення дітей спільностей і відмінностей у механізмах втілення художніх образів засобами тих або інших мистецьких різновидів, а також формування у них елементарних уявлень про способи та основні прийоми синтезування різновидного мистецького матеріалу в єдине художнє ціле. Театральна діяльність має бути важливим фактором підвищення рівня емоційної сприйнятливості учнів, розвитку в них здатності до оцінних дій у сфері естетичних явищ, забезпечення психологічної розрядки дітей, що має обґрунтувати наявність емоційно-оцінної функції. Школярі, які беруть участь у музично-театральній постановці у якості акторів, мають зазнати найбільшого впливу в аспекті трансформації емоційно-чуттєвої сфери, тому жоден крок на сцені, жодна фізична дія у театральному мистецтві не має здійснитися механічно, без внутрішнього обґрунтування, і школяр-виконавець в силу специфіки роботи актора над роллю має бути змушений спостерігати за емоційними переживаннями – як своїми власними, так і інших людей. Молодший школяр здатний емоційно відгукнутися на художньоповноцінну виставу, творчо передавати у малюнку, образному слові, грі-драматизації свої враження, осмислювати моральну спрямованість вистави, відгукнутися на музично-образну і пластичну виразність вистави. У цьому віці у дітей мають скластися початкові естетичні уявлення та оцінки, деякі елементи глядацької культури. Основним педагогічним завданням в роботі з дітьми цього віку має бути збагачення їх цінними враженнями та організація творчих форм роботи, які допоможуть дітям виразити і осмислити свої враження. Робота у царині музично-театрального мистецтва має дати можливість практично керувати процесом розвитку та збагачення їхньої естетично-емоційної сфери. Музично-театральна діяльність має впливати на формування естетично-оцінного ставлення до дійсності, зокрема до музичного мистецтва. Учень має досягти своєї естетичної обізнаності тільки в тому випадку, коли те, що пропонує театр стає для нього внутрішньо важливим, якщо життя, яке відтворюється у виставі, хвилює його, якщо питання, які піднімаються на сцені, мають пряме або опосередковане значення для духовного розвитку суспільства.

Важливою проблемою виховання учнів засобами мистецтва музичного театру має бути формування художньо-естетичного смаку учасників музично-театральної діяльності. Вміння сприйняти і зрозуміти художній твір щодо його змісту і художньої форми має містити і оцінку його художньої якості, засобів виразності, якими користується актор для формування художніх образів. Участь молодших школярів у творчій діяльності у сфері музично-театрального мистецтва має сприяти мінімізації психологічної напруженості і тим самим – вивільненню позитивної енергії дитини. Однією із вагомих функцій музично-театральної діяльності у естетичному вихованні дітей має бути музично-творча функція, що полягає в активізації художньо-творчої діяльності школярів, основу якої вбачають у грі. Театральне мистецтво, демонструючи майстерність творчого перевтілення, має викликати у дітей потребу у власному перевтіленні, у реалізації власних ідей, тобто у творчості, спонукаючи дитину до особистісного самовираження. У театральній творчості, заснованій на драматичній грі, потреба у самовираженні, самоствердженні має реалізуватися безпосередньо. Можливість театрального мистецтва прийняти роль іншого має передбачити співпереживання з іншим, ідентифікацію з ним, тобто перевтілення. Емоційний і творчий підйом у результаті спілкування з мистецтвом театру має сприяти самовираженню. Молодші школярі у процесі музично-театральної діяльності мають виконувати одразу декілька функцій: музично-театральне виконавство, виготовлення декорацій, костюмів, елементарно-режисерської роботи тощо. Музично-комунікативна функція має спрямувати на формування навичок творчої співпраці у музичному колективі та розвиток комунікативних якостей учасників музично-сценічної діяльності. На основі цієї функції дитина має увійти у колективні стосунки, розвинути спілкування з її учасниками, що має сприяти не тільки досягненню основ музично-театральної культури, але і безпосередньому розширенню дитячих контактів та набуттю досвіду спілкування у колективі. Важлива сторона музично-театральної діяльності має полягати в тому, що за її допомогою дитині має надаватися необмежена можливість духовного спілкування, передавання своїх переживань навколишнім.

Аналізуючи естетико-виховне значення музично-театральної діяльності, можна виокремити художньо-гедоністичну функцію, стрижнем якої має бути збудження відчуття насолоди від художньої творчості, сприйняття елементів різних видів музичних творів та досягнення краси в їх інтегративному поєднанні. Застосовуючи музично-театральну діяльність, що є діяльністю безпосередньо вільною і творчою, такою, що охоплює всі основні здібності у їх цілісності та єдності (чуттєве сприйняття, образне мислення, емоції, інтелект, волю, уяву), дитина духовно стверджує себе у світі, відчуває силу своїх здібностей. Такий вид творчої діяльності має приносити особливу насолоду вже самим процесом своєї дії; ця насолода є безкорисливою і тому спорідненою з естетичним переживанням. У процесі музично-театральним образом дитина має самостійно обдумувати свою роль. Учень має виразно і чітко передавати особливості персонажа, дотримуватись умовності музично-театрального висловлювання, рухатись сценою тощо. Успішно виконуючи усе це, беручи участь у творчому пошуку, учень має відчувати почуття задоволення, радості, які мають стати внутрішнім стимулом, що спонукає його до більш активної участі у музично-театральній діяльності. Світ, віддзеркалений у творах музично-театрального мистецтва, існує не тільки як об'єкт практичної діяльності, але і як об'єкт безкорисливого споглядання, джерело естетичної насолоди. Тому мистецтво музичного театру має сприяти утворенню гедоністичних почуттів не лише в учасників, але і у глядацької аудиторії. Сприймаючи музично-театральну виставу, глядач емоційно і морально захоплюється нею, отримує естетичну насолоду. Тобто,

заняття музично-театральним мистецтвом мають розширювати життєвий та художній світогляд школярів, сприяти збагаченню їхнього музично-театрального тезаурусу, підвищити рівень емоційної сприйнятливості учнів, розвинути у них здатність до оцінювання естетичних явищ, активізувати художньо-креативні здібності, мають значний потенціал для формування в учнів навичок творчої співпраці у музичному колективі, інтенсифікувати розвиток комунікативності його учасників, спричиняти збудження в учнів відчуття естетичної насолоди від художньої творчості, від осягнення краси в інтегративному поєднанні різних видів мистецтв, а також певною мірою забезпечать потребу сучасних школярів у психологічній розрядці та відпочинку.

Мистецтво театру ляльок – це цілком особливе відображення оточуючого світу, це той особливий інструмент, за допомогою якого має виховуватися культура почуттів і переживань дітей, який має дати досвід емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого світу. Завдяки своїй емоційній та дійовій природі театр ляльок має проникати у душу дитини, розвивати естетичну свідомість, навчити дитину співпереживати. Всі ці фактори мають сприяти переходу від педагогіки знань, умінь і навичок до педагогіки розвитку і формування творчої особистості. За своєю художньою суттю театр ляльок дуже близький до жанру казки, в якій художній образ здатен жити сам по собі без попередніх пояснень. В театрі ляльок дитина має діяти і за ляльку, і за себе, декодує знання про світ і систему взаєностосунків у ньому, про взаємозв'язок подій і поведінки у реальному житті, про трансформацію казкових смислів у реальність. Виховання театром ляльок має активізувати ресурси, потенціал особистості, процес навчання і виховання школярів, процес природновідповідний внутрішній гармонії людини. В театрі ляльок, подібному до таємничої казкової атмосфери, мають матеріалізуватися мрії, реалізуватися ще не відкриті задатки і здібності. Все це має відбуватися в обстановці захищеності і доброзичливості. Виховання ляльковими виставами – це впровадження у шкільну освіту через образну систему дитячого мислення філософії для дітей, яка дає їм відповідь на питання про сенс життя, про добро і зло, про красу і потворність, про життя композиторів, про любов і ненависть. Про людяність, про стосунки людини з людиною і людиною з природою інші загально визнані морально-етичні принципи. За допомогою цього виду мистецтва учителі мають реалізувати цілий комплекс завдань і цілей процесу формування творчої особистості: від формування інтересів і потреб до цього виду мистецтва, розвитку творчих здібностей, естетичних навичок та вмінь, до культури спілкування у дитячому колективі, досягнення згуртованості учнів.

Форми використання театру ляльок у навчально-виховній роботі учителя музики в початковій школі мають бути різноманітними. Сюжетно-рольові ігри з ляльками на уроках поступово мають набувати форми дидактичного театру. Цей перехід має проходити послідовно: від розгорнутого етапу сумісних ігор із учителем до театралізованих ігор, в яких за допомогою специфічних елементів музичного мистецтва театру ляльок – пантоміми, сценічного руху, елементів костюмів та декорацій, масок, а головне – дій у запропонованих обставинах, коли утворюються умови, що значно мають розширити можливості традиційних методик. В театралізації величезне значення відіграло вміння учителя викликати інтерес до уроку музики.

З метою спрямування уваги молодших школярів на вираження у співі розповідних інтонацій (при вивченні теми "Музика нашого краю") ми при розучуванні української народної пісні "Веселі гуси" використовували ігрову ситуацію, пов'язану зі змістом цього твору. Після виконання залучали дітей до співу голосами героїв, якісній передачі їх виразності, відповідності змісту кожного куплету.

Сповідуючи ідеї гуманістичної педагогіки, намагалися всебічно втілювати принцип "навчатися граючись". Для створення сприятливої атмосфери застосовували ляльки, за допомогою яких підтримували дітей у складній емоційній ситуації, тобто, розважаючись допомагали набувати знання, уміння і навички. Виклад теоретичного матеріалу здійснювали у формі "діалогу головних героїв" – містера Доремі та мадам Доресоль. Діти із задоволенням включались у гру: відповідали на запитання ляльок, виконували їх прохання, давали поради, перевірялися в той чи інший образ.

Сутність музично-ігрових завдань полягала не тільки в орієнтації на результат, а і можливості насолоджуватися вільним виявленням власних сил.

Завдання: виразити особливості художньо-образної мови українських народних пісень "Ой, єсть в лісі калина", "Ой на полі жито", "Веселий музикант", "Морозець" Б. Фільц, "Ой, заграйте дударики" А. Філіпченка (табл. 1.).

Таблиця 1

**Приклад використання музично-ритмічних рухів у процесі розучування пісні
за методичними порадами А. Шинкаренка, Н. Лупан**

Ой, є в лісі калина, Ой, є в лісі калина	Виконувалася "пружинка" і одночасний показ попеременно лівою-правою рукою уявної калина
Калина, калина	Виконувалося правою ногою "припадання в повороті", руки складені перед грудьми
Комарики, дзюбрики	Хитання головами то ліворуч, то праворуч з одночасним плесканням у долоні
Калина	Три приступи

Поступово завдання дітям ускладнювались, наприклад, розвиток музичності здійснювали у процесі театралізованої діяльності. Пропонували гру: "Хто швидше?"

Мета: учити дітей зіставляти зображення з відповідними музичними творами з відтворенням емоційно-естетичних переживань ("Пісня Лисички" з опери "Коза-дереза" М. Лисенка, Дід Мороз Р. Шумана, українська народна пісня "Вийди, вийди, сонечко"). Гру проводили у формі змагання. Кожна дитина отримувала частину малюнка одного із названих творів. Діти розглядали частини і складали з них малюнок, називали музичний твір, якому відповідав цей малюнок. Перемагала та група, яка швидше і правильніше виконувала завдання.

Завдання: Адаптування танцювальної музики.

Матроський танок "Яблучко" перетворити, наприклад, у танок будівельників, малярів, каменярів, теслярів, водопровідників тощо, так, щоб відверто відображались особливості їх праці.

Завдання: Театральна драматизація музичних творів для слухання (Танець маленьких лебедів з балету "Лебедине озеро" П. Чайковського, К. Стеценко. "Лисичка, Котик і Півник" (фрагмент опери на вибір)).

Вагомого значення мають набути питання підготовки учителів, готових до використання технологій формування творчої особистості, які мають включити у себе методи театралізації і використання мистецтва театру ляльок у навчально-виховному процесі. Проблема полягає в тому, що одні з них є професійними учителями, але не фахівцями у галузі театру ляльок, інші – навпаки, спеціалісти у галузі театру ляльок, але вони не учителя. Тому педагогічним вузам при підготовці студентів необхідно навчити їх відповідним технологіям; допомогти тим учителям, які вже працюють у школі, і мають потребу в оволодінні технологією формування творчої особистості засобами театральної педагогіки. Потрібно створити організовану педагогічну систему, де комплексний вплив різних видів мистецтв на особистість молодшого школяра гармонійно з'єднувався б з педагогічним процесом.

Отже, запропонована кваліфікація форм дозволяє якнайповніше врахувати попередні здобутки музичної практики і відкриває шлях до систематизованого пошуку інновацій у цій галузі.

Використані джерела

1. Турчин Т. М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації : [Монографія] / Т. М. Турчин. – Чернівці : ПАТ "ПВК "Десна", 2013. – 368 с.

Turchin T.

THE USE OF DIFFERENT FORMS OF THEATRICAL ACTIVITY AT THE MUSIC LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

The article discusses the problem of modernization of the existing system of elementary music education. The research has established that modernization of education is the process and result of incorporation of progressive changes defined by the modern requirements for the young pupils' musical education level. The modern status of elementary music education, the music education level of the young pupils has been clarified; the criteria of their music education level assessment have been established (motivation, cognition, emotional judgment, creativity) as well as their ratings.

Based on the analysis of the scientific literature and the lessons learned from the practical experience, substantial potential has been found for improvement and renewal of the young pupils' music education in accordance with the conditions of the modern society. The research had defined the main approach to modernization of the elementary music education in Ukraine, which is based on the idea of humanistic and aesthetic development of personality. A set of organizational and methodological approaches to the modernization of the elementary music education have been suggested. They include: clarification of the elementary music education objectives; definition of its renewed content, principles, pedagogical conditions, methods, forms, optimized sequence of teaching music to young pupils; changes to the estimation of the music learning results. Updated requirements for assessment of the students' music learning results have been introduced. The stages of young pupils' music learning have been defined; they reflect the experience that gets accumulated over listening to and performing music based on the enhanced ability for emotional and aesthetical comprehension of the music, improvement of analytical skills and creativity increase. In the course of solving a number of tasks the efficiency of the organizational and methodological approaches to improvement of the elementary music education has been researched. The results of the experimental work have validated their efficiency and desirability for the use in general education schools. The main approaches and recommendations of this article have been used by elementary school teachers, scientists, school methodology specialists for further research in the field of music education.

Key words: *theatrical activity, puppet-play, music lesson, game-dramatization, emotions.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015